

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ

Оксана Марченко

Полтавський університет економіки і торгівлі

Анотація

Формирование ценностного отношения к своему телу, здоровью с помощью самосовершенствования смещает приоритеты в понимании физической культуры личности в большей степени с соматического на социокультурное у школьников. В связи с этим, привлечение школьников к систематическим занятиям физическими упражнениями, как основного фактора ЗОЖ, возможно при условии дифференцированного гендерного подхода к формированию аксиологической значимости физической культуры в процессе физического воспитания.

В статье рассматриваются вопросы изучения гендерных особенностей ценностных ориентаций школьников в сфере физической культуры и спорта, факторов, влияющих на их формирование.

Ключевые слова: двигательная активность, физическая культура, здоровье, школьники, гендерный подход

Annotation

Formation valuable attitude to your body health through self shifting priorities in understanding the physical culture of the individual to a greater extent from somatic to sociocultural schoolchildren. In this regard, the involvement of pupils in regular exercise as a major factor HLS maybe if gender differentiated approach to the formation of axiological significance of physical education during physical education.

The article deals with the study of gender-specific value orientations of students in the field of physical culture and sports, and the factors that affect their formation.

Key words: physical activity, physical education, health, schoolchildren, the gender approach

Постановка проблеми. Аналіз останніх публікацій. Становлення української держави, утвердження цивілізованих норм життя, інтеграція у європейське співтовариство неможливі без гармонізації суспільних відносин на засадах гендерної соціалізації.

Значне місце у трансформації існуючої системи гендерних відносин, формуванні егалітарної свідомості молодого покоління належить освіті. Саме освіта, як один з найважливіших соціальних інститутів, виконує функції передачі та поширення знань, вмінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможна закласти основи для становлення суспільної гендерної культури.

Сьогодні дуже гостро постає питання реалізації гендерного підходу у навчанні та вихованні підростаючого покоління. Сфера фізичної культури та спорту за своєю специфічністю на даному етапі розвитку суспільства стає найбільш доцільною для здійснення гендерних досліджень. Гендерна проблематика отримала обмежене розповсюдження, але необхідність розробки та поширення гендерних досліджень у сфері фізичної культури та спорту вже неможливо ігнорувати [3].

Зважаючи на проблему, яку розглядаємо, важливо розкрити глобальну роль гендерного підходу у фізичному вихованні задля формування особистості. Іншими

словами, суспільство формує новий тип людини, який буде активно використовувати закладені в неї природні фізичні якості, розвиваючи індивідуальні особливості.

Останніми роками опубліковано чимало наукових і методичних праць у сфері фізичної культури та спорту. Про відмінності у прояві мотивів, інтересів школярів у галузі фізичної культури і спорту свідчать роботи Г.В. Безверхньої, Т.Ю. Круцевич, Н.М. Кунашенко [2,7,8]. В області гендерного підходу в навчанні та вихованні є роботи таких дослідників: М.М. Куїнджи, В.Д. Лапанової, Н.В. Козловської, А.В. Тарасенко [5]. Однак у досліджуваній нами літературі ми не знайшли робіт, які вивчали б гендерні особливості формування ціннісних орієнтацій школярів у сфері фізичної культури і спорту.

Метою нашого дослідження є вивчення гендерних особливостей формування інтересів та ціннісних орієнтацій у сфері фізичної культури та спорту у школярів.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, анкетування школярів.

Результати дослідження. Наше дослідження проводиться в рамках науково-дослідної роботи, затвердженої в Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України: шифр 3.1. «Удосконалення програмно-нормативних основ фізичного виховання на навчальних заняттях» № 01110001733 УДК 7ДВ 077.5.

У дослідженні беруть участь школярі 3 - 11 класів.

Низька мотивація студентів до фізичної активності й одночасне визнання, що заняття з фізичного виховання сприяють поглибленню загальної культури людини, є підставою для ґрунтовнішого вивчення уявлення студентів про цінності у сфері фізичної культу-

ри людини. Цінності особистості розглядаються психологами як її потреби, тобто внутрішні рушії активності, які за відповідних умов можна використовувати для формування стійких мотивів поведінки.

З метою вивчення гендерних особливостей формування індивідуальної фізичної культури у школярів, нами було проведено анкетування респондентів.

Уявлення про особистість людини дає аналіз її загальних інтересів, що характеризують світ її життєдіяльності. Студентам було поставлене запитання «Чим ви захоплюєтеся у вільний час?». Аналіз анкетування свідчить про різнобічність інтересів та захоплень хлопців і дівчат у вільний час. Головною відмінністю є захоплення, які посідають у порядку рейтингу. Характерним є те що на 1-му місці в учнів усіх класів (і дівчат і хлопців) стоїть відповідь – «спілкування з друзями». Лише у хлопців 5-го класу, дівчат 10-го класу, та в юнаків, які займаються пауерліфтингом «спілкування з друзями» посіло 2-е місце. У юнаків, які займаються пауерліфтингом, заняття спортом – на 1-му місці.

В пріоритетну групу занять хлопців у вільний час входять: 2-е місце – «слухаю музику» (6-й, 9-й, 10-й, 11-й класи), «читаю художню літературу» (7-й клас), «займаюсь спортом» (8-й клас, спеціалізація тхеквондо). На 3-му місці заняття: «граю у комп'ютерні ігри» (5 клас), «займаюсь спортом» (7 клас), «допомагаю батькам» (9,10 клас).

У дівчат такі інтереси: 1-е місце – це спілкування з друзями, 2-е та 3-е місця – «читаю художню літературу», «слухаю музику», «вивчаю іноземну мову» та «допомагаю батькам».

Аналізуючи відповіді на запитання, можна відзначити спільні інтереси проведення вільного часу як у юнаків, так і у дівчат. Це такі види дозвілля, як спілкуван-

ня з друзями, прослуховування музики, читання художньої літератури, вивчення іноземної мови та заняття спортом. Характерним є те, що тільки у юнаків, які займаються пауерліфтингом, на 1-му місці у вільний час стоїть «заняття спортом». У них, ймовірно, заняття у тренажерному залі це – і тренування, і вид активного дозвілля. Спортсмени меншою мірою віддають перевагу «відвідуванню дискотеки» (9 місце), ніж школярі, які не займаються спортом, і в яких цей вид дозвілля знаходиться вище за рейтингом.

Але треба відзначити, що спільність пріоритетних інтересів простежується у хлопців і дівчат не тільки одного віку, але й у віковій категорії з 5-го по 11-й класи.

Останні місця у школярів (і юнаків, і дівчат) посіли такі види дозвілля як «малюю», «займаюсь у гуртках народної творчості».

Цікаво, що у юнаків відвідування дискотек за рейтингом посідає з 9 по 12 місця, а у дівчат – з 4 по 8 місце. Тобто вже з 7-го класу (12 років) дівчатам стає цікаво відвідувати дискотеки та спілкуватися з хлопцями.

Якщо окремо проаналізувати ставлення дівчат, які займаються спортом, до відвідування дискотек, то цей вид дозвілля в них залишився за рейтингом на одному із останніх місць, як і в юнаків.

Звертає на себе увагу місце, на яке школярі ставлять читання художньої літератури. У дівчат цей вид дозвілля входить у пріоритетні заняття, а у хлопців займає більш низькі позиції. Серед інших видів занять у вільний час молодь переважно називає слухання музики та перегляд телепередач.

Тож, виникає питання, як впливають відмінності у способі життя та розвагах студентів на формування їх уявлень про цілісний образ – Я. Як свідчать дослідження [6], самооцінка й оцінка інших може служити індикатором виявлення індивідуальних цінностей людини. Тому ми поставили

питання «Що ви найбільше цінуєте в людях?».

Аналіз результату опитування учнів дозволяє з'ясувати, наскільки відрізняються цінності учнів, залежно від віку та статі респондентів.

Серед хлопців 5-го та 6-го класів пріоритетними людськими цінностями були: «вміння досягати мети будь-яким шляхом», «безкомпромісність», та «жорстокість та безапеляційність». Модель їх «ідеалу» виявляється досить жорстокою, сильною й агресивною. Такі відмінності, порівняно з відповідями студентів, які займаються спортом, імовірно, криються в нереалізованості бажань бути фізично сильним, мати відчуття перемоги над суперником, переваги над товаришами за рахунок яких-небудь досягнень у навчанні або в спорті. У спортсменів ці потреби реалізовані, і тому на перший план виступають етичні якості людини інтелегентної, з широким світоглядом, комунікабельної і надійної. Вже з 7-го класу пріоритетність цінностей змінюється у позитивний бік. У хлопців 7-го класу після «вміння досягати мети будь-яким шляхом» на другому місці посідає цінність «вміння поводитися на людях», з 8-го по 11-й класу у юнаків пріоритетні цінності наступні: «інтелегентність і широке коло інтересів», «товариськість і комунікабельність», «гарна зовнішність» та «вміння поводитися на людях», певною мірою модель їх «ідеалу» співпадає з моделлю спортсменів. У хлопців 5-го, 6-го, 7-го та 8-го класів «гарна зовнішність» посідає з 11-го по 13-є місце. А вже з 9-го класу (14 років) – переміщується на 3, 4 та 5 місця.

У дівчат 5-го, 6-го класів (10-11 років) пріоритетними цінностями є «товариськість, комунікабельність», «вміння поводитися на людях» та «інтелегентність і широке коло інтересів». А в 7-му та 8-му класах (12-13 років) на

перші місця виходять «гарна зовнішність» та «гарний одяг». Як ми бачимо у дівчат на перший план виступають етичні якості людини, вони звертають більше уваги на те, як людина одягнена і яка в неї зовнішність. На нашу думку, у наведених студентами даних щодо вибору якостей особистості, які найбільш приваблюють їх у людині, і також щодо вибору свого дозвілля, присутні гендерні стереотипи маскуліності та фемінінності, згідно котрим хлопцям та дівчатам притаманні визначені психологічні властивості особистості. Дані стереотипи, як правило, ієрархічно їх протиставляють.

Якісні характеристики індивідуальної фізичної культури також мають відмінності у юнаків та дівчат різного шкільного віку.

Уявлення про якості, що характеризують фізично культурну людину, школярів (і юнаків, і дівчат), які не займаються спортом, передусім стосуються саме спортивної діяльності. На 2-у місці – знання про вплив фізичних вправ на організм людини, на 3-у – дотримання ЗСЖ. 4-є місце відводиться гармонійності фізичного і духовного розвитку людини, на 5-у – володіння широким колом рухових умінь і навичок, 6-є місце відводиться умінню самому складати індивідуальну програму занять і тільки потім (7-є місце) враховується регулярність самостійних занять. Основна мета фізичного виховання – досягнення високого рівня фізичного здоров'я та підтримка його впродовж тривалого періоду життя – у них залишається на одному з останніх місць, що свідчить про не сформованість сутності понять «фізична культура і спорт», у школярів обох статей.

Тільки у 10-у класі (15-16 років) дівчата у визначені фізично культурної людини на перше місце розмістили «того, хто досяг гармонійності фізичного і духовного розвитку», друге місце

посідає, «той, хто має фізичні вади, але постійно й наполегливо підвищує рівень своїх фізичних можливостей», на третьому місці – «той, хто дотримується здорового способу» життя. В 11-му класі дівчата на першому місці у визначенні фізично-культурної людини розмістили того, хто дотримується здорового способу життя, далі за рейтингом посіла відповідь «хто досяг гармонійності фізичного і духовного розвитку» і хто підтримує свій рівень фізичного здоров'я на високому рівні.

Привертає увагу факт, що «регулярні заняття фізичними вправами самостійно» за рейтингом розташовано на останніх місцях як у хлопців, так і у дівчат. Більш гармонійно характеризують пріоритетні якості індивідуальної фізичної культури людини юнаки, які займаються пауерліфтингом, тхеквондо, боротьбою та плаванням. Вони відзначили за рейтингом даний варіант відповіді на одному з перших місць.

Для визначення вподобань старшокласників щодо факторів здорового способу життя, яких вони дотримуються протягом тижня, нами було проведено наступне опитування. Школярам було поставлене запитання: «яких факторів здорового способу життя ви дотримуетесь протягом тижня?», яке складалось із 5 варіантів відповіді: загартування холодною водою, дотримання особистої гігієни, дотримання режиму сну, режиму збалансованого прийняття їжі, рухового режиму та ставлення до шкідливих звичок (тобто їх відсутність).

Під час анкетування було встановлено, що хлопці 5-го та 6-го класу (10-11 років), фактори здорового способу життя, яких вони дотримуються протягом тижня, розташували наступним чином: перше місце – загартування холодною водою, друге – особиста гігієна, третє – відсутність поганих звичок і режим прийняття їжі. (Скоріше за все, хлопці від-

значили фактори, про які розповідав вчитель, а не ті, яких вони дотримуються).

Юнаки 7-го класу до факторів, які лідирують, віднесли: відсутність поганих звичок, особисту гігієну та руховий режим. Дівчата 5-го та 6-го класів відзначають пріоритетними наступні фактори: особиста гігієна, режим сну, руховий режим та відсутність поганих звичок. Аналізуючи відповіді, слід відзначити, що і хлопці, і дівчата 9-го – 11-го класів (14-16 років) на першому місці розташували особисту гігієну, як головний фактор здорового способу життя. Далі у хлопців за рейтингом – відсутність поганих звичок, а у дівчат – режим сну та режим прийняття їжі.

На жаль, руховий режим, як один з факторів здорового способу життя у хлопців і дівчат 14-16 років, залишається на останньому місці, крім учнів спортивних класів. У цієї категорії респондентів руховий режим розташований на другому та третьому місцях.

Під час даного опитування вдалося визначити, що більшість респондентів, як хлопців так і дівчат негативно ставляться до шкідливих звичок. В даному факторі ми можемо вбачати спільність думки як молодших школярів, так і старшокласників. Це стосується одночасно і хлопців і дівчат, що є позитивною рисою.

Висновки

Таким чином, результати дослідження показали, що відповіді на запитання в анкетах відрізняються за віковими ознаками респондентів та за їхньою статтю.

Проведений аналіз і узагальнення даних вітчизняної та за-

рубіжної літератури свідчать про те, що на сьогоднішній день існує проблема визначення гендерних особливостей ціннісних орієнтацій школярів у сфері фізичної культури і спорту та факторів, що впливають на їх формування. Для визначення проблемного поля гендерних досліджень сфери ціннісних орієнтацій підлітків у фізичній культурі та визначення сформованості індивідуальної фізичної культури у підлітків різної психологічної статі, за результатами проведеного анкетування, було визначено суттєві відмінності у відповідях респондентів. Аналіз анкетування свідчить про різнобічність інтересів та захоплень хлопців і дівчат у вільний час. На нашу думку, у наведених даних щодо вибору якостей особистості, які найбільш приваблюють їх у людині, і також щодо вибору свого дозвілля, присутні гендерні стереотипи маскуліності та фемінінності, згідно котрим хлопцям та дівчатам притаманні визначені психологічні властивості особистості.

Метою наших подальших досліджень буде визначення вікової динаміки потребо-мотиваційної сфери підлітків, виявлення взаємозв'язку між психологічною статтю та між вибором виду спорту.

Література:

1. Базарный В.Ф. О трагических последствиях смешанного (бесполого) воспитания и обучения в школах [Текст] / В.Ф. Базарный // Образование и здоровье учащихся: Материалы Всероссийского Форума с международным участием. – Часть III. – М.: ИД «Ключ-

С», 2005. – С. 29-37.

2. Безверхня Г.В. Формування мотивації до самовдосконалення учнів загальноосвітніх шкіл засобами фізичної культури і спорту: Методичні рекомендації (для вчителів фізичної культури) / Г.В. Безверхня. – Умань: УДПУ ім. П. Тичини, 2003. – 52 с.
3. Ворожбитова А.Л. Гендерные компоненты теории физической культуры: Диссертация кандидата наук: 13.00.01., А.Л. Ворожбитова– М.: РГБ, 2008. – 203 с.
4. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины [Текст] / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
5. Круцевич Т.Ю. Основні напрямки вдосконалення програм фізичного виховання школярів / Т.Ю. Круцевич // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – № 4. – 2006. – С. 20–28.
6. Круцевич Т.Ю. Потребово-мотиваційний підхід до управління фізичним вихованням студентів / Т.Ю. Круцевич, О.І. Подлесний // Теорія та методика фізичного виховання і спорту. – К.: Олімпійська література, 2008. – № 2. – С. 69–74.
7. Тарасенко Л.В. Гендерный подход в физическом воспитании как фактор оздоровления младших школьников: Диссертация кандидата наук: 13.00.04., Л. В. Тарасенко.– М.: РГБ, 2007. – 187 с.
8. Фейдимен Дж. Абрам Маслоу и психология личности. / Дж. Фейдимен, Р. Фрейгер – М., 1994. – Т. 4. – 43 с.

